NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-8]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' LINGUISTIC THINKING THROUGH PROVERBS AND TONGUE TWISTERS IN PRIMARY SCHOOL MOTHER TONGUE LESSONS

Ollaberganova Sanobar Khamidovna
Candidate of Philological Sciences, Professor,
Urgench State University named after Abu Rayhan Beruni, Uzbekistan

Abstract: *This article discusses the use of proverbs and tongue twisters in primary school mother tongue lessons to develop students' linguistic thinking. It examines the essence of the concept of linguistic thinking and the formation of linguistic sensitivity, which involves the ability to distinguish subtle aspects of language and stylistic nuances. The article also highlights important factors and methods for developing a creative approach to text creation and editing.*

Keywords: *Principle of systematicity, cognitive approach, problem-based learning technology, cluster and analytical methods, stages of development, etc.*

BOSHLANG' ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA MAQOL VA TEZ AYTISHLAR ORQALI O' QUVCHILAR LINGVISTIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang' ich sinf ona tili darslarida maqol va tez aytishlar orqali o' quvchilar lingvistik tafakkurini rivojlantirishning qo' llanilishi, lingvistik tafakkur tushunchasining mohiyati, Lisoniy sezgirlik (tilning nozik qirralarini, uslubiy bo' yoqlarini farqlay olish) shakllanishi. matn yaratish va uni tahrirlashda kreativ yondashuv yuzaga kelishi kabi muhim omil va usullari aks ettirilgan.*

Kalit so' zlar: *Tizimlilik tamoyili, Kognitiv yondashuv, Muammoli ta' lim texnologiyasi, Klaster va Tahliliy turlar, Rivojlantirish bosqichlari va hk*

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПОСЛОВИЦ И СКОРОГОВОРОК

Аннотация: *В статье рассматривается развитие языкового мышления учащихся начальных классов на уроках родного языка с использованием пословиц и скороговорок. Особое внимание уделяется ключевым факторам и методам, таким как сущность языкового мышления, формирование языковой чуткости (способности различать тонкие нюансы и стилистические оттенки языка) и становление творческого подхода к созданию и редактированию текстов.*

Ключевые слова: *принцип системности, когнитивный подход, технология проблемного обучения, кластерный и аналитический методы, этапы развития и др.*

Lingvistik tafakkurni rivojlantirish metodikasi — ta' lim jarayonida o' quvchilar (yoki bo' lajak mutaxassislar)da til birliklarini tizimli anglash, lisoniy hodisalarni mantiqiy tahlil qilish, nutqiy-ijodiy faoliyatni boshqarish hamda til va tafakkur uyg' unligini ta' minlash ko' nikmalarini shakllantirishga qaratilgan pedagogik-metodik yondashuvlar majmuidir. Lingvistik tafakkur tushunchasining mohiyati- til va tafakkur bir-biri bilan uzviy bog' liq bo' lib, lingvistik tafakkur insonning olamni lisoniy vositalar orqali idrok etishi, tahlil qilishi va umumlashtirishi jarayonida namoyon bo' ladi. Til qoidalari, fonetik, leksik va grammatik tizimni o' zlashtirish hamda ulardan amalda ongli foydalanish ko' zda tutiladi.Til hodisalarini didaktik jihatdan transformatsiya qilish, kasbiy yoki hayotiy vaziyatlarda eng maqbul nutqiy qarorlarni qabul qilish layoqati rivojlanadi.

Boshlang' ich sinf ona tili, o' qish savodxonligi darslarida maqol hamda tez aytishlardan foydalanish o' quvchilarning nutq apparatini rivojlantiradi, so' z boyligini oshiradi va lingvistik tafakkurni (til birliklarini tahlil qilish, mantiqiy bog' liqlikni anglash va fikrni aniq ifodalash yetakchiligi)ni shakllantiradi.

1. Maqollar orqali lingvistik tafakkurni rivojlantirish

Maqollar ixcham shaklda katta mantiqiy va ma'noviy yukka ega bo' lgani uchun o' quvchilarda semantik va mantiqiy tahlil ko' nikmasini o' stiradi. Maqollarning ma'no tahlili semantik yondashuv jihati maqolni shunchaki

yodlatmay, uning ko‘ chma va to‘ g‘ ri ma’nolarini solishtirib tushuntirish mumkin, Masalan*:* "Mehnatdan kelsa boylik, turmush bo‘ lar chiroylik". Maqoldagi sabab-o‘ qibat bog‘ lanishini aniqlash kerak.

Tushirib qoldirilgan so‘ zni topish (Mantiqiy-sintaktik mashq): Maqol tarkibidagi asosiy tushunchani topish orqali grammatik bog‘ liqlikni his qilish. *Topshiriq:* "Opa-singilning [...] bir, oti boshqa" (javob: *joni*). Mavzuga oid guruhlash**:** Maqollarni shakl va ma’nosiga ko‘ ra turkumlash (masalan: *ilm, mehnat, do‘ stlik* haqidagi maqollar).

2. Tez aytishlar orqali lingvistik va fonetik tafakkurni shakllantirish

Tez aytishlar o‘ quvchilarning artikulyatsiya a’zolarini charxlaydi hamda fonetik tahlil (tovush va harf mutanosibligi) qilish qobiliyatini oshiradi. Fonetik farqlash *(Alliteratsiya):* Bir xil yoki o‘ xshash unli va undosh tovushlarning takrorlanishi orqali fonetik idrokni o‘ stirish. masalan*:* "Oq choynakka oq qopqoq, ko‘ k choynakka ko‘ k qopqoq." (*Q* va *K* tovushlarini aniq talaffuz qilish). Tez aytishni nafaqat tez, balki har bir so‘ zning ma’nosini anglagan holda to‘ g‘ ri va ravon aytish mashqi. Maqol va tez aytishlar bilan ishlashni darsning "Tashkiliy qism"ida (2-3 daqiqalik fonetik va aqliy charxlov sifatida) yoki *"Yangi mavzuni mustahkamlash"* bosqichida qiziqarli musobaqa shaklida o‘ tkazish yuqori samaradorlik beradi.

Boshlang‘ ich sinf (1–4-sinf) ona tili va o‘ qish savodxonligi darslarida qo‘ llash uchun mo‘ ljallangan tez aytish va maqollar to‘ plami hamda ularning metodik qo‘ llanishi:

Tez Aytish va Metodik Izoh

1."Oq choynakka oq qopqoq, ko‘ k choynakka ko‘ k qopqoq."

Metodik izoh: **[q]** va **[k]** portlovchi va jarangsiz undosh tovushlarini farqlash va to‘ g‘ ri artikulyatsiya qilishni shakllantiradi (1-sinf uchun mos).

2."G‘ ani g‘ ildirakni g‘ izillatib g‘ ilofladi."

Metodik izoh: Chuqur til orqasi **[g‘]** tovushining to‘ g‘ ri talaffuzini mustahkamlaydi, unli va undoshlar uyg‘ unligini charxlaydi.

3."Gulla, lolam, gulla, lolam, lolam gulla, lolam."

Metodik izoh: **[l]** va **[m]** sonor undoshlarini takrorlash orqali nutqning ravonligi va ritmini oshiradi.

4."Farhod g‘ ozlarni g‘ oz-g‘ oz qilib boqdi."

Metodik izoh: **[f]**, **[g‘]**, **[z]** tovushlari almashinuvida talaffuz aniqligini oshiradi va so‘ zlarni to‘ g‘ ri bo‘ g‘ inlarga bo‘ lishga yordam beradi.

5."Bir tub tut, tutning tagida bir tub tut."

Metodik izoh: **[t]** portlovchi undoshining takrorlanishi orqali artikulyatsiya a’zolari (til va tish) harakatini chaqqonlashtiradi.

6."Sardor sumkasini stolga qo‘ ydi."

Metodik izoh: **[s]** va **[st]** unli-undosh birikmalarining ravon talaffuzini taminlaydi hamda gap ichida ot va fe’lning sintaktik bog‘ liqligini ko‘ rsatadi.

7."Qulipnay qizilmi, qirmizimi?"

Metodik izoh: **[q]** tovushi va so‘ roq ohangini to‘ g‘ ri berish hamda sifat (rang-baranglik) tushunchasini boyitishga xizmat qiladi.

8."Bo‘ ron bo‘ ri kabi bo‘ kirib esdi."

Metodik izoh: **[b]** va **[r]** tovushlari orqali o‘ xshatish va badiiy san’at elementlarini anglash, tasviriy nutqni o‘ stirish.

9."Oshni oshxonada oshpaz pishirdi."

Metodik izoh: O‘ zakdoshtir so‘ zlar (**osh, oshxona, oshpaz**) ustida ishlash va **[sh]**, **[p]** tovushlarini to‘ g‘ ri talaffuz qilish uchun.

10. "Pichoq o‘ tkir bo‘ lsa, non yupqa kesiladi."

Metodik izoh: Mantiqiy sabab-o‘ qibat va **[p]**, **[q]**, **[k]** tovushlarining artikulyatsiyasini charxlaydi.

*Dars jarayonida qo‘ llash bo‘ yicha qisqa tavsiya***:** Tez aytishlarni darsning *"Fonetik daqiqa"* qismida o‘ quvchilarning artikulyatsiyasini charxlash uchun, maqollarni esa *"Mavzuni mustahkamlash"* yoki *"Lug‘ at ustida ishlash"* bosqichida tahliliy savollar berish orqali qo‘ llash tavsiya etiladi.

Boshlang‘ ich sinf o‘ quvchilarining lingvistik tafakkuri va nutq apparatini rivojlantirish uchun dars jarayonida qo‘ llash mumkin bo‘ lgan 3 ta interfaol o‘ yin va topshiriq metodi:

1. "Aql charxpalagi" (Maqollarni tiklash va tahlil qilish)

O‘ quvchilarning mantiqiy fikrlashini, grammatik va semantik ko‘ nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan jamoaviy o‘ yin.

O‘ tkazish tartibi:

1. O‘ quvchilar 2-3 jamoaga bo‘ linadi.
2. Doskaga yoki tarqatma kartochkalarga maqol so‘ zlari aralashtirib beriladi (masalan: *"kitob — manbai — bilim"* yoki *"achitib — gapirar — do‘ st"*).

3. *1-topshiriq*: Jamoalar so‘ zlardan to‘ g‘ ri gap (maqol) tuzishi kerak.

4. *2-topshiriq*: Har bir jamoa tuzilgan maqolning ma’nosini 2 ta jumla bilan tushuntirib beradi va tarkibidagi tayanch so‘ zlarga (masalan, antonimlar yoki omonimlar) izoh beradi.

O‘ yinning ahamiyati shundaki, so‘ z birikmasi va gap qurilishini to‘ g‘ ri anglash, ko‘ chma ma’nolarni tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish ko‘ nikmasi shakllanadi.

2. "Tezkor diktor" (Tez aytish musobaqasi)

O‘ quvchilarning artikulyatsiyasini, talaffuz aniqligini hamda diqqatni jamlash qobiliyatini oshiruvchi interfaol metod.

O‘ tkazish tartibi:

1. O‘ qituvchi ma’lum bir tovushga boy tez aytishni namoyish etadi (masalan: *”Oq choynakka oq qopqoq...”*).
2. O‘ yin 3 bosqichda o‘ tkaziladi:

1-bosqich (Past): Tez aytish sekin va har bir tovush pichirlab, artikulyatsiya aniq ko‘ rsatib aytiladi.

2-bosqich (O‘ rtacha): O‘ quvchilar juftlikda bir-birlariga adashmay aytib berishadi.

3-bosqich (Tezkor): Har bir jamoadan vakillar (diktorlar) chiqib, taymer ostida (10 soniya) adashmasdan, ravon va tez aytish bo‘ yicha bellashishadi.

O‘ yinning ahamiyati shundaki , murakkab undosh va unli tovushlar ([q], [g‘], [k], [sh]) artikulyatsiyasi to‘ g‘ rilanadi, nutqiy to‘ siqlar yo‘ qoladi.

3. ”Mantiqiy zanjir” (Integratsiyalashgan topqirlik o‘ yini)

Maqol va tez aytishlarni so‘ z turkumlari, grammatik qoidalar va so‘ z boyligi bilan bog‘ lab o‘ tkaziladigan individual va jamoaviy mashq.

O‘ tkazish tartibi:

1. O‘ qituvchi bitta tayanch so‘ z beradi (masalan: "**Bilim**" yoki "**Osh**").
2. *1-qadam*: O‘ quvchilar bu so‘ z qatnashgan maqol yoki tez aytishni topib aytishadi (*”Kitob — bilim manbai”* yoki *”Oshni oshxonada oshpaz pishirdi”*).
3. *2-qadam*: Shu maqol yoki tez aytish ichidan so‘ ralgan so‘ z turkumini (masalan: *ot*, *fe’l*, *sifat*) ajratib ko‘ rsatishadi.
4. *3-qadam*: Zanjir bo‘ yicha keyingi o‘ quvchi ushbu maqoldagi oxirgi so‘ zning bosh harfiga yangi tez aytish yoki maqol aytib zanjirni davom ettiradi.

O‘ yinning ahamiyati shundaki , grammatik qoidalarni amalda qo‘ llash, tezkor fikrlash va faol so‘ z boyligini oshirish ta’minlanadi. Boshlang‘ ich sinf o‘ quvchilarida lingvistik tafakkurni to‘ g‘ ri shakllantirish ularning kelgusida chuqur bilim olishi, fikrni aniq bayon etishi hamda har tomonlama rivojlangan shaxs bo‘ lib yetishishida fundamental asos bo‘ lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘ YXATI

1. Safarov O. O‘ zbek xalq og‘ zaki ijodi. - T., «Musiqa», 2010.
2. Madayev O., Sobitova T. O‘ zbek xalq og‘ zaki poetik ijodi. - T., 2005.
3. Jo‘ rayev M. Folklorshunoslik asoslari. - T., 2009.
4. Jo‘ rayev M. Folklorshunoslik asoslari. - Toshkent: Fan, 2009. - B.75-96.
5. Tojiboyeva D., Yo‘ ldoshev A. Maxsus fanlarni o‘ qitish metodikasi. Darslik. T.: Aloqachi, 2009. - 568 b.
6. Тухлиев Б. Адабиёт ўқитиш методикаси. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистан Миллий кутубхонаси, 2010. - 112 б.